

Kotitalouden rakenteen vaikutus ikääntyneiden sukupuolten
välisiin köyhyysriskieroihin EU15-maissa ja Norjassa

Ahonen Kati

Topsos – Sosiaalivakuutuksen ammatillinen
liseniaattitutkimus

Sosiaalitieteiden laitos

Turun yliopisto

Huhtikuu 2018

*Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkas-
tettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä*

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalipolitiikan laitos

AHONEN, KATI: Kotitalouden rakenteen vaikutus ikääntyneiden sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin EU15-maissa ja Norjassa

Ammatillinen lisensiaattitutkielma, työn sivumäärä 33, liitteitä 1

Sosiaalipolitiikka

Huhtikuu 2018

Tutkimuksen tiivistelmä

Tutkimuksessa tarkastellaan, miten kotitalouden rakenne ja niissä olevat erot eri maiden välillä vaikuttavat sukupuolten välisiin tuloköyhyysriskieroihin vanhuusväestön (75+) keskuudessa. Tutkimus käsittää EU15-maat ja Norjan. Artikkelin empiirinen osuus pohjautuu eurooppalaiseen tulo- ja elinoloaineisto EU-SILC:in vuosien 2012-2014 poikkileikkausaineistoihin.

Tutkimuksen perusteella ikääntyneiden naisten miehiä yleisempi yksinasuminen ja yksinasuvien korkea köyhyysriski yhdessäasuvien kotitalouksiin nähden on suurin yksittäinen syy ikääntyneiden sukupuolten välisille köyhyysriskieroilta. Yksinasumisen yleisyyden erot eri maiden välillä selittävät myös monelta osin sitä, miksi eri maiden välillä on suuria sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja. Suomen, Ruotsin ja Norjan ikääntyneiden naisten korkea köyhyysriski ja suuret sukupuolten väliset köyhyysriskierot liittyvät pitkälti yksinasuvien korkeaan köyhyysriskiin ja ikääntyneiden naisten yksinasumisen yleisyyteen miehiin nähden. Vastaavasti Etelä-Euroopan maiden ikääntyneiden vähäisempi yksinasuminen heijastuu pienempinä sukupuolten välisinä köyhyysriskieroina.

Myös yhdessäasuminen vaikuttaa köyhyysriskieroihin. Mikäli yhdessäasuvien köyhyysriskit poikkeavat yksinasuvien köyhyysriskeistä, ne voivat vaikuttaa sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin. Yhdessäasumisen havaittiin sekä tasaavan että kasvattavan sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja.

Asiasanat: ikääntynyt, köyhyys, köyhyysriski, kotitalous, yksinasuminen, köyhyysriskierot, sukupuoli, eläkeläinen

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	4
2. KÖYHYYSRISKIEROJA SELITTÄVIÄ TEKIJÖTÄ.....	7
2.1 Työmarkkinasyyt.....	7
2.2 Institutionaaliset syyt	9
2.3 Kotitalouden rakenteeseen liittyvät tekijät	10
3. TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA MENETELMÄT.....	12
3.1 Tutkimusaineisto	12
3.2 Tutkimuksessa käytetyt käsitteet	13
3.3 Dekomponointi	14
3.4 Simulointi.....	15
4. KOTITALouden RAKENNE JA SUKUPUOLTEN VÄLISET KÖYHYYSRISKIEROT	16
4.1 Köyhyysriskin dekomponointi	16
4.1.1 Kotitalouden rakenne-erot: yksinasumisen merkitys	19
4.1.2 Kotitalouden rakenne-erot: yhdessäasuminen	20
4.1.3 Eri kotitaloustyyppien köyhyysriskit	21
4.1.4 Kotitalouden rakenne sukupuolten välisten köyhyysriskierojen takana	23
4.2 Kotitalouden ikärakenteen simulointi	25
5. LOPUKSI.....	28
LÄHTEET.....	30
LIITTEET	34

1. JOHDANTO

Vanhuus ja vanhuuden ajan toimeentulo on yksi niin sanotuista vanhoista sosiaalisista riskeistä. Vaikka eläkejärjestelmien toiminnan kautta vanhuuden riskitekijät ovat pienentyneet ja eläkeikäisten köyhyysriski on laskenut monessa EU-maassa viimeisten vuosikymmenien aikana, vanhuusköyhyyttä ilmenee yhä. Erityisesti kaikkein ikääntyneimpien köyhyysriski on monessa maassa muuta väestöä selvästi korkeampi.

Viime vuosina köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisy on noussut tärkeäksi teemaksi EU-maissa ja sen ehkäisy on nostettu yhdeksi Eurooppa 2020 strategian viidestä tavoitteesta (European Commission 2012, 73). Samalla ikääntyneiden kohonneeseen köyhyysriskiin on kiinnitetty huomiota erityisesti siksi, että väestörakenteen muutoksen myötä ikääntyneiden väestöosuus tulee jatkossa kasvamaan ja on uhkana, että samalla myös pienituloisuus yleistyy väestötasolla. Vanhuusköyhyyden seuraaminen ja sen ymmärtäminen on siten entistä tärkempää.

EU-maiden välillä on suuria vanhuusköyhyysriskieroja. Monessa maassa ikääntyneiden kohonnut köyhyysriski on erityisesti naisten ilmiö (mm. Samek 2011, 2; Zaidi 2010). Köyhyyden naisvaltaistumista on tutkittu melko paljon (alkaen Pearce 1978 ”The Feminization of Poverty”), mutta tutkimus on keskittynyt lähinnä työikäiseen väestöön. Ikääntyneiden sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja ja niiden syitä on tutkittu melko vähän (Horstmann & Hülssman 2009, 71).

Suomen ja muiden Pohjoismaiden näkökulmasta ikääntyneiden sukupuolten väliset köyhyysriskierot ovat erityisen kiinnostavia, sillä ikääntyneiden naisten korkea köyhyysriski ja suuret sukupuolten väliset köyhyysriskierot koskettavat nimenomaan Pohjoismaita (ks. Taulukko 1). Tämä on yllättävää, sillä Pohjoismaita on perinteisesti pidetty tasa-arvon mallimaina ja esimerkiksi sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista mittaavissa Maailman talousfoorumin Global Gender Gap –raporteissa (mm. World Economic Forum 2017, 12) Pohjoismaat ovat olleet kärkisijoilla.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan köyhyysriskieroja suhteellisen tuloköyhyysriskin kautta. Tämä köyhyyden katsantatapa on yleinen teollistuneissa maissa ja esimerkiksi Euroopan komissio käyttää tätä määritelmää seuratessaan jäsenmaidensa pienituloisuuden kehitystä. Suhteellinen köyhyys tarkoittaa sitä, että henkilöllä ei ole mahdollisuutta

elää ja kuluttaa kohtuullisessa määrin samalla tavalla kuin ympäröivässä yhteiskunnassa on tapana (esim. Kangas ja Ritakallio 2008, 3-4). Määritelmä pohjautuu Peter Townsedin (1979) esittämään näkemykseen, jonka mukaan köyhyys on kyvyttömyyttä elää yhteiskunnan mittapuun mukaista elämää taloudellisten resurssien puutteen takia. Määritelmä eroaa kehitysmaissa yleisemmästä absoluuttisesta köyhyydestä, mikä tarkoittaa elämisen perusedellytysten, ravinnon, vaatteiden ja asumisen, puutetta.

Tutkimuksessa tarkastellaan sukupuolten välisiä tuloköyhyysriskieroja EU15-maissa sekä Norjassa. Köyhyysriskieroja tarkastellaan kotitalouden rakenteen kautta. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millainen vaikutus kotitalouden rakenteella ja etenkin sen ikärakenteella on ikääntyneiden sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin. Tarkastelu kohdistuu 75 vuotta täyttäneisiin, sillä heillä sukupuolten väliset köyhyysriskierot ovat kaikkein suurimmat (taulukko 1 sekä mm. European Commission 2015, 69).

Taulukko 1. Eri ikäisten köyhyysriski sukupuolen mukaan EU15-maissa ja Norjassa vuosina 2012-2014. Köyhyysriskirajana 60 % mediaanitulosta.

	20-64v		65-74v		75+	
	nainen	mies	nainen	mies	nainen	mies
Suomi	10.7	13.1	12.0	8.4	30.3	16.2
Saksa	17.8	16.3	18.5	16.0	15.8	10.6
Tanska	12.6	14.4	8.2	5.9	18.4	17.0
Espanja	21.3	21.5	13.3	10.6	14.3	13.5
Alankomaat	11.5	10.6	4.9	3.9	7.5	6.9
Britannia	15.0	14.9	14.7	12.3	23.2	17.8
Ruotsi	12.9	13.7	13.3	7.6	32.0	13.3
Itävalta	13.7	12.3	16.2	10.4	18.7	14.3
Belgia	14.2	12.9	16.4	13.7	19.6	19.7
Kreikka	23.8	22.7	13.2	14.3	21.0	13.7
Ranska	14.0	12.2	7.2	6.5	12.3	8.8
Irlanti	14.3	14.0	12.0	9.9	9.3	8.8
Italia	19.8	17.7	16.4	12.1	18.6	12.2
Luxemburg	15.4	13.9	6.1	5.1	8.8	4.8
Portugali	18.1	17.5	13.2	12.2	20.2	16.6
Norja	10.6	10.7	6.3	2.7	24.9	5.3

Lähde: EU-SILC UDB, omat laskelmat.

75 vuotta täyttäneiden sukupuolten väliset köyhyysriskierot ovat tarkastelussa olevista maista korkeimmat Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Norjassa naisten köyhyysriski on yli nelinkertainen miehiin nähden, Ruotsissa ja Suomessa noin kaksinkertainen. Tätä eroa korostaa se, että näissä kolmessa maassa ikääntyneiden naisten köyhyysriski on myös vertailumaista korkein. Joissain maissa ikääntyneiden naisten ja miesten välillä köyhyysriskieroja ei sen sijaan juurikaan ole: Miesten ja naisten köyhyysriskit ovat hyvin lähellä toisiaan Belgiassa, Espanjassa, Irlannissa, Tanskassa ja Alankomaissa.

Aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa kotitalouden rakenteen vaikutusta köyhyyteen ja köyhyysriskieroihin on tutkittu lähinnä yksinasumisen merkityksen kautta (mm. Smeeding & Sandström 2005; Wiepking & Maas 2005; Horstmann & Hülssman 2009; CESifo 2015; European Commission 2015). Tässä tutkimuksessa näkökulmaa laajennetaan ja otetaan huomioon lisäksi kotitalouden jäsenten ikärakenne. Ajatuksena on, että yksinasumisen ohella myös se, millainen kotitalouksien jäsenten ikärakenne on, vaikuttaa sukupuolten välisiin tuloköyhyysriskieroihin. Kotitalouden tulojen kannalta voi olla merkitystä sillä, asuuko ikääntynyt esimerkiksi yhdessä toisen eläkeikäisen kanssa vai jakaako hän kotitaloutensa työikäisen kanssa.

Tutkimus rakentuu seuraavasti. Aikaisemman tutkimuskirjallisuuden esittelyn jälkeen käydään läpi tutkimuskysymykset ja käytetyt tutkimusmenetelmät. Tämä jälkeen luvussa neljä tarkastellaan empiirisesti kotitalouden rakenteen merkitystä sukupuolten välisiin tuloköyhyysriskieroihin. Sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja tutkitaan kahdella tapaa: dekomponoimalla köyhyysriski kotitalouden ikärakenteen mukaan sekä simuloimalla eri maiden kotitalouden ikärakenteet keskenään samankaltaisiksi. Tutkimuksen empiirinen osa perustuu Eurooppalaiseen tulo- ja elinoloaineistoon EU-SILC:iin, mikä on heikkouksistaan huolimatta paras saatavilla oleva aineisto köyhyyden tutkimiseen Euroopassa. Lopuksi saadut tulokset vedetään yhteen.

2. KÖYHYYSRISKIEROJA SELITTÄVIÄ TEKIJÖITÄ

Sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja on selitetty aikaisemmissa tutkimuksissa pääosin kolmella tapaa: naisten ja miesten työurien ja palkkatason eroavaisuuksilla, institutionaalisilla syillä eli käytännössä eläketurvan rakenteella ja sen vähimmäistasolla sekä kotitalouden rakenteeseen liittyen yksinasumisen yleisyydellä ja leskeytimisellä.

2.1 Työmarkkinasyyt

Tutkimusten mukaan naisten miehiä korkeampi köyhyysriski liittyy pääosin naisten perhevelvollisuuksista johtuvaan vähäiseen työhön osallistuvuuteen, lyhyempiin työuriin sekä naisten miehiä matalampaan palkkatasoon (mm. Bettio ym 2013, 29).

Lastensaannin vaikutuksesta naisten ura- ja palkkakehitykseen on paljon kirjallisuutta. Tiivistäen tulokset viittaavat siihen, että perheen perustaminen on naisilla yhteydessä matalampaan ansiohistoriaan paitsi lyhyemmän työuran ja osa-aikatyön yleisyyden, myös perheettömiä matalamman koulutustason ja työuran aikaisen kouluttautumisen sekä perheystävällisten työpaikkavalintojen kautta (Aisenbrey ym. 2009; Anderson ym. 2003; Baum 2002; Gangl & Ziefle 2009; Jacobsen & Levin 1995). Hoivavelvollisuuksien onkin todettu olevan yhteydessä matalampaan eläketasoon ja suurempaan vanhuusajan köyhyysriskiin (Samek 2016). Jo pelkästään osa-aikatyö johtaa matalampaan palkkatasoon, sillä on usein negatiivinen vaikutus ura- ja ansiokehitykseen ja pidempään jatkueksaan myös eläkekertymä jää täysiaikaisen työn tekijää matalammaksi (Fouage & Muffels, 2009; Lyonette Clare 2015).

Naisten työurat ovat edellä mainituista syistä johtuen yleensä miehiä lyhyemmät. SHARE¹-aineistoon perustuvien tarkastelujen mukaan 65 vuotta täyttäneiden naisten työurat ovat selvästi miehiä lyhyemmät monessa EU15-maassa. Erityisen suuret erot ovat Etelä-Euroopan maiden Kreikan, Espanjan ja Italian ohella Alankomaissa, Rans-

¹ SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe) -kyselyaineisto kohdetuu yli 50-vuotiaisiin eurooppalaisiin. Aineistossa on tietoa mm. sosioekonomisesta asemasta ja terveydestä. Aineistoa on kerätty Euroopassa vuodesta 2004. Suomi liittyi mukaan vuonna 2017.

kassa ja Belgiassa. Pohjoismaista Ruotsissa ja Tanskassa tämän ikäisten naisten ja miesten työurat olivat sitä vastoin lähempänä toisiaan. Suomi ja Norja eivät olleet mukana tarkastelussa. (Bettio ym. 2013, 51, 55-56.)

Työurien pituuserot heijastuvat keskimäärin tarkasteltuna myös sukupuolten välisiin eläke-eroihin. 65 vuotta täyttäneiden miesten keskimääräinen (väestöosuksilla painotettu) bruttoeläke oli EU27-maissa vuonna 2010 liki 40 prosenttia naisia kokeampi (Bettio ym 2013, 34). Maittain tarkasteltuna erot eivät kuitenkaan ole yksi yhteen sen kanssa, mitä työurat antaisivat olettaa: Pohjoismaiden ohella myös Etelä-Euroopan maissa eläke-erot jäävät keskimääräistä pienemmiksi. Suomessa miesten bruttoeläke oli vuonna 2010 noin neljänneksen naisia korkeampi, myös Norjassa ja Ruotsissa sekä Etelä-Euroopan maissa (Italiassa, Kreikassa, Espanjassa Portugalissa) ja Itävallassa erot jäivät EU27-maiden keskiarvon alapuolelle noin 30 prosenttiin tai hieman tämän yli. Britanniassa ja monissa Manner-Euroopan maissa erot olivat tätä suuremmat. Suurimmat erot olivat Luxembourgiassa, Saksassa ja Britanniassa, missä miesten eläkkeet olivat yli 40 prosenttia naisia suuremmat. Myös Alankomaissa ja Ranskassa erot olivat suuret, noin 40 prosentin tuntumassa. Eläke-erot, eivätkä toisaalta myöskään työurien erot, tämän mukaan ainakaan yksistään selitä sitä, miksi ikääntyneiden sukupuolten väliset köyhyysriskierot ovat Pohjoismaissa korkeat muihin EU15-maihin verrattuna.

Työmarkkinoiden sukupuolen mukainen segregatio eli töiden ja koulutuksen eriytyminen naisten ja miesten töiksi ja aloiksi on yleistä EU-maissa. Erityisen yleistä se on Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa, joissa se on esimerkiksi Välimeren maita selvästi yleisempää. (EGGE 2009, 32.) Myös tämä lisää sukupuolten välisiä tuloeroja, koska naisvaltaisten alojen palkkataso on tyypillisesti miehiä matalampi. EU:ssa naisten keskituntipalkka oli vuonna 2011 keskimäärin noin 16 prosenttia pienempi kuin miesten (Euroopan komissio 2014, 2). Vaikka työmarkkinoiden segregatio on hieman vähentynyt viime vuosina (EGGE 2009, 32), se ei vähennä iäkkäämmän väestönosan työurien aikaisia eroja. Naisvaltaisten alojen pienipalkkaisuus näkyy myös eläkeaikaisissa tuloissa.

2.2 Institutionaaliset syyt

Naisten työssäkäyntiin vaikuttavat paitsi kulttuurierot, myös taloudelliset kannustimet sosiaali- ja veropolitiikan kautta (Ståhlberg ym. 2006). Poliitikatoimenpiteillä voidaan tukea yhden ansaitsijan mallia, jolloin yleensä mies on perheen pääasiallinen elättäjä (one/male breadwinner model), tai kahden ansaitsijan mallia (dual breadwinner model), jolloin molemmat puoliset työskentelevät. Yhden ansaitsijan mallissa avioliitolla on keskeinen rooli ja ei-työskentelevän puolison eläkeoikeudet ovat usein puolison turvasta johdettuja oikeuksia.

Pohjoismaat ovat perinteisiä kahden ansaitsijan maita, sen sijaan Etelä- ja myös Keski-Euroopan maissa yhden ansaitsijan malli on varsin yleinen. Naisten työllisyys onkin jakautunut melko selvästi Pohjoismaiseen korkeaan ja Etelä-Euroopan matalampaan nais-työllisyyteen. Keski-Euroopassa naisten työllisyys on Etelä-Euroopan maita yleisempää, mutta työ on usein osa-aikaista. Myös Pohjoismaissa osa-aikatyö on naisilla selvästi miehiä yleisempää. Suomi erottuu Pohjoismaista siinä, että naisten työskentely on yleensä kokoaikaista. Miesten työllisyys on EU15-maissa pääosin kokoaikaista. (mm. European Commission 2011, 24-28; OECD 2010; Ahonen & Bach-Othman 2010, 18-19.)

Eläkkeet ovat erityisesti naisten tärkein yksittäinen tulonlähde eläkeiässä. Vaikka eläketulo on tutkimusten mukaan tärkein eläkeaikaisen tulonlähde myös miehillä, naisilla sen merkitys korostuu miehiä enemmän muiden tulonlähteiden jäädessä miehiä matalimmiksi. (Horstmann & Hülssman 2009, 65; Samek ym. 2011, 2.) Koska naisten ansiokertymä jää usein miehiä matalammaksi työaikana, eläkejärjestelmän rakenteella ja erityisesti vähimmäiseläkkeen tasolla ja sen määräytymisperusteilla tai muulla minimitoimeentuloturvalle on suuri vaikutus naisten eläkeaikaiseen toimeentuloon ja köyhyysriskiin (mm. Smeeding & Sandström 2005). Vahvasti ansioihin sidottu eläkejärjestelmä heijastaa voimakkaasti työaikaista ansiotasoa ja työuran pituutta. Vastaavasti korkea vähimmäiseläkkeen taso voi tasoittaa työuran puutteita ja vähentää naisten ja miesten välisiä toimeentuloeroja eläkeiässä (mm. Möhring 2015).

Vähimmäiseläkkeen tason ja sen määräytymisperusteiden lisäksi leskeneläkejärjestelmä vaikuttaa erityisesti naisten eläkeaikaiseen toimeentuloon, sillä naisten miehiä pidem-

män eliniän takia leskeytyminen koskettaa naisia miehiä useammin. Sukupuolten välisiin eläke-eroihin vaikuttaa myös se, miten niin sanotut palkattomat jaksot, lähinnä lastenhoitoaika tai muu omaishoitoaika, arvotetaan eläketurvan määräytymisessä, sillä valtaosa kotihoivatyöstä on naisten tekemää. (mm. Ginn ym. 2001; Ståhlberg ym. 2006; Laitinen-Kuikka & Tuominen 2006; Evandrou & Glaser 2003.) Myös eläkejärjestelmän karttumissäännöt vaikuttavat eläkkeiden kertymiseen. Esimerkiksi Espanjassa eläkettä karttuu ensimmäisistä ansaintavuosista selvästi myöhempiä työskentelyvuosia anteliaammin, mikä voi osaltaan tasoittaa naisten miehiä lyhyempien työurien heijastumista eläkkeisiin (Eläketurvakeskus 2017), myös Suomessa vuoden 2005 eläkeuudistuksen yhteydessä voimaan tullutta myöhempien ikävuosien korkeampaa karttumaa on pidetty erityisesti naisten eläketurvaa parantavana uudistuksena (Tuominen 2005, 17).

Myös se, missä määrin eläkejärjestelmä perustuu julkiseen ja yksityiseen eläkejärjestelmään, voi vaikuttaa sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin, sillä naisten eläketurva on yleensä miehiä enemmän julkisesta eläkejärjestelmästä riippuvaista. Esimerkiksi Britanniassa yksityisten työmarkkinaeläkkeiden yleistymisen on nostanut miesten eläkkeitä naisia enemmän ja siten leventänyt sukupuolten välisiä eläke-eroja 1980- ja 1990-luvulla. (Ginn & Arber 1999, 337; Ginn 1998, 111-112.)

2.3 Kotitalouden rakenteeseen liittyvät tekijät

Myös kotitalouden rakenteen tiedetään olevan yhteydessä naisköyhyyteen, sillä yksinhuoltajuus ja leskeksi jääminen koskettavat erityisesti naisia (mm. Stone 1989; Pressman 2003; Bardy & Kall 2008; Smeeding & Sandström 2005). Naisten korkeamman eliniän takia suurin osa leskistä ja yksinasuvista vanhuksista on naisia (Zaidi 2010; CESifo 2015).

Kotitalouden rakenteen merkitystä sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin on tutkittu aikaisemmin lähinnä yksinasuvien ja ei-yksinasuvien näkökulmasta (mm. Smeeding & Sandström 2005; Wiepking & Maas 2005). Yksinasuminen ja yksin jääminen on tutkimusten mukaan yksi suurimpia syitä kohonneeseen köyhyysriskiin niin Suomessa kuin monessa muussakin maassa (mm. Smeeding & Sandström 2005; Suoniemi 2013; CESifo 2015; European Commission 2015). Yksinasuvien iäkkäiden naisten taloudellinen tilanne on matalamman tulotason vuoksi yleensä yksinasuvia miehiä heikompi, joskin

maakohtaisia eroja on havaittavissa (mm Hauser 1997; Choi 2006; Gornic ym 2006; Horstmann & Hülssman 2009, 62-65). Iäkkäiden naisten korkea köyhyysriski johtuu usein juuri siitä, että heistä valtaosa on yksinasuvia ja tällöin heidän toimeentulonsa on omien tulojen varassa.

Kotitalouden rakenteen vaikutuksesta ikääntyneiden köyhyysriskiin on yksinasumisen lisäksi olemassa vain vähän aikaisempaa tietoa. Kotitalouden rakenteen merkitystä köyhyysriskiin on sivuttu aikaisemmissa tutkimuksissa lähinnä simuloimalla eri maiden kotitalouksien rakennetta ja muita demografisia tekijöitä, kuten työllisyysastetta, keskenään samankaltaisiksi (Kangas & Ritakallio 1998; myös Ritakallio & Fritzell 2004). Näissä simuloinneissa kotitalouden rakenne-erot eivät osoittautuneet niinkään merkittäviksi maiden välisten köyhyysriskierojen selittäjiksi, sen sijaan työllisyysasteilla oli selvempi vaikutus. Tutkimuksien asetelma oli kuitenkin koko väestöä koskeva eikä niissä tarkasteltu sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja eikä liioin ikääntyneitä erikseen.

Ikääntyneiden naisten köyhyysriski on monessa Euroopan maassa yhä korkea (EIGE 2016, 60; European Commission 2015, 69-70). Ikääntyneiden köyhyys on tyypillisesti myös pysyvää, sillä heillä ei yleensä ole enää mahdollisuutta kohentaa toimeentuloaan esimerkiksi työssäkäynnin avulla. Väestön ikääntymisen myötä ikääntyneiden köyhyysriskin ymmärtämiseen ja mahdollisiin keinoihin sen torjumiseksi tulee siten jatkossa paneutua ehkä entistäkin voimakkaammin.

3. TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimuksessa tarkastellaan, millainen vaikutus kotitalouden rakenteella on sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin 75 vuotta täyttäneillä. Ajatuksena on, että yksinasumisen ohella myös se, millainen kotitalouksien jäsenten ikärakenne on, vaikuttaa sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin. Ikääntyneen henkilön tulotason kannalta voi olla merkitystä sillä, asuuko hän yhdessä toisen eläkeikäisen kanssa vai jakaako hän kotitaloutensa työikäisen, mahdollisesti töissä olevan lapsensa, kanssa. Tarkastelu kohdistuu 75 vuotta täyttäneisiin, sillä heillä sukupuolten väliset tuloköyhyysriskierot ovat kaikkein suurimmat (ks taulukko 1).

3.1 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona käytetään Eurooppalaisen tulo- ja elinoloaineiston EU-SILC:in tutkimuskäyttöön tarkoitettua aineistoa (UDB) vuosilta 2012-2014. EU-SILC on vuosittain kerättävä aineisto ja se kerättiin ensimmäisen kerran kaikissa jäsenmaissa ja ETA-maissa vuonna 2006. Aineistot kerätään kansallisesti kunkin maan tilastoviranomaisen toimesta. EU:n tilastoviranomainen Eurostat koordinoi hanketta ja vastaa sille toimitettujen aineistojen laadusta ja yhtenäisyydestä. Aineistot ovat kotitalouskohtaisia eli yksilöiden toimeentuloa arvioitaessa otetaan huomioon kaikkien kotitalouden jäsenten tulot. Aineistot on kerätty haastattelututkimuksina. Haastattelutietoihin on monissa maissa yhdistetty lisäksi rekisteritietoja. Käytäntö ei kuitenkaan ole yhtenevä, mikä heikentää jossain määrin tietojen vertailtavuutta. Esimerkiksi EU-SILC:in tulotiedot saadaan Pohjoismaissa pääosin rekistereistä, kun ne muissa maissa kysytään haastattelemalla.

Vuosien 2012, 2013 ja 2014 aineistot on yhdistetty eli poolattu. Näin havaintojen määrää saadaan kasvatettua ja toisaalta aineistosta saadaan luotettavampi, sillä mahdolliset yksittäisten vuosien poikkeavat havainnot eivät saa aineistossa niin paljoa painoa.

Tutkimusaineistoon on tehty uusia muuttujia aineiston käsittelemisen helpottamiseksi. Tällaisia ovat ikäluokitukset, ikää ja sukupuolta kuvaavat yhdistelmämuuttujat sekä niin sanottuja ikäpareja ilmentävät muuttujat. Ikäparien määritelmä kuvataan seuraavassa alaluvussa.

3.2 Tutkimuksessa käytetyt käsitteet

Köyhysriskillä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa tuloköyhyysriskiä. Köyhyysriskirajana käytetään 60 prosentin mediaanitulorajaa. Henkilöiden, joiden käytettävissä olevat ekvivalenttitulot jäävät alle tämän rajan, katsotaan olevan pienituloisia ja siten köyhyysuhan alaisia. Vaikka tämän rajan käytöstä on esitetty kritiikkiä, se on yhä Euroopan tilastoviranomaisen Eurostatin yleisimmin käyttämä pienituloisuutta mittaava raja. Mediaanitulo perustuu käytettävissä oleviin ekvivalenteihin rahatuloihin. Ekvivalentti rahatulo saadaan, kun kaikkien kotitalouden jäsenten käytettävissä olevat tulot lasketaan yhteen (= palkka-, yrittäjä- ja omaisuustulot + saadut tulosiirrot – maksetut tulonsiirrot), minkä jälkeen saatu summa jaetaan niin sanotulla kulutusyksikkö- eli ekvivalenssiluvulla. Ekvivalenssiskaalana käytetään OECD:n modifioitua ekvivalenssiskaalaa, jota EU:ssakin nykyisin käytetään. Tässä skaalassa kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa painon 1, muut aikuiset painon 0,5 ja lapset (0-13-vuotiaat) painon 0,3. Ekvivalenttitulo on sama kaikille saman kotitalouden jäsenille.

Tekstin sujuvuuden takia tutkimuksessa käytetään tutkimusta varten luotuja ikäpari-käsitteitä. **Ikäpareiksi** kutsutaan tässä tutkimuksessa sellaisia kotitalouksia, joissa on yhtä suuri määrä samaan ikäryhmään kuuluvia eri sukupuolen edustajia. Toisin sanoen jokaiselle löytyy kotitaloudesta eri sukupuolta oleva saman ikäinen pari. Koska tarkastelu kohdistuu 75 vuotta täyttäneisiin, ikäparin voivat muodostaa esimerkiksi kahden hengen talous, jossa on 75 vuotta täyttänyt mies ja 75 vuotta täyttänyt nainen tai esimerkiksi sellainen neljän hengen talous, jossa on kaksi 75 vuotta täyttänyttä miestä ja kaksi 75 vuotta täyttänyttä naista. **Ikäpariton** on vastaavasti kotitalous, jossa ei ole ikäpareja eli esimerkiksi yksinasuva mies tai nainen tai 75-vuotias nainen, joka asuu saman ikäisen naisen kanssa ja/tai alle 75 vuotiaiden henkilöiden kanssa. Aineiston käsittelyn yksinkertaistamiseksi sellaiset kotitaloudet on poistettu tarkastelusta, joissa oli ikäparin (tai ikäparien) lisäksi parittomiksi jääviä 75 vuotta täyttäneitä henkilöitä (esimerkiksi 75+ nainen ja mies ja näiden lisäksi yksi 75+ nainen tai mies). Tällaisia kotitalouksia oli aineistossa vähän eikä niillä ole tuloksiin merkittävää vaikutusta.

3.3 Dekomponointi

Kotitalouden rakenteen vaikutusta sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin tarkastellaan dekomponoimalla eli hajottamalla köyhyysriski osiin kotitalouden rakenteen mukaan (katso lisää Ahonen & Bach-Othman 2010). Tämä tehdään siitä syystä, että sukupuolten väliset köyhyysriskierot tietyssä ikäryhmässä muodostuvat niiden nais- ja mieskotitalouksien köyhyysriskeistä, joissa ei ole samaan ikäryhmään kuuluvaa toisen sukupuolen edustajaa eli niin sanottua ikäparia. Tämä johtuu siitä, että köyhyysriskin taustalla oleva ekvivalenttitulo on määritelmällisesti sama kaikille saman kotitalouden jäsenille ja siten köyhyysriskikin on sama kaikille saman kotitalouden jäsenille. Mikäli kaikki 75-vuotiaat asuisivat ikäparin kanssa, sukupuolten välillä ei olisi köyhyysriskieroja. Käytännössä tämä ei ole mahdollista jo pelkästään naisten ja miesten keskimääräisen eliniän erojen takia: 75 vuotta täyttäneitä naisia on miehiä enemmän eikä ikäparia voi siten löytyä kaikille.

Se, miten paljon ikäparittomien kotitalouksien köyhyysriskit painottuvat nais- ja miestalouksien köyhyysriskissä, määräytyy ikäparittomien kotitalouksien osuuksista kyseisen ikäryhmän nais- ja mieskotitalouksista. Ikäparittomia kotitalouksia ovat yksinasuvien lisäksi ne naiset ja miehet, joiden asuinkumppani (tai kumppanit) on joko samaa sukupuolta oleva henkilö tai toiseen ikäryhmään kuuluva henkilö.

Köyhyysriskit hajotetaan osiin eli lasketaan erikseen kolmelle ryhmälle:

- a) yksinasuville miehille ja naisille (yksin, ikäpariton)
- b) yhdessä saman ikäluokan parin kanssa asuville (ikäparit)
- c) yhdessä ilman saman ikäluokan paria asuville (yhdessä, ikäpariton).

Köyhyysriski muodostuu ryhmien osuuksilla painotettujen köyhyysriskien summana:
(yksinasuvien osuus x yksinasuvien köyhyysriski) +
(ikäparillisten osuus x ikäparillisten köyhyysriski) +
(yhdessä asuvien ikäparittomien osuus x näiden köyhyysriski).

3.4 Simulointi

Tutkimuksen empiirisen osan lopuksi tehdään yksinkertainen simulointi, jonka ideana on havainnollistaa, millainen vaikutus kotitalouden ikärakenteella on köyhyysriskiin. Simulointi toteutetaan siten, että kaikkien vertailumaiden kotitaloudet asetetaan vastaamaan ikärakenteeltaan Espanjan 75 vuotta täyttäneiden kotitalouksia. Tämän jälkeen lasketaan kullekin maalle teoreettinen köyhyysriski, missä yksinasuvien, yhdessä ikäparin kanssa sekä ilman ikäparia asuvien kotitalouksien osuus on kaikissa maissa sama.

Espanja on valittu esimerkkimaaksi sen poikkeavan kotitalouden rakenteen takia. Espanjassa ikääntyneiden naisten yksinasuminen on EU15-maiden harvinaisinta ja vastavasti se, että kotitalouteen kuuluu myös nuorempia jäseniä, on kaikkein yleisintä. Tämän simuloinnin avulla pystytään tarkastelemaan millainen vaikutus Espanjan kaltaisella kotitalouden rakenteella on muiden maiden sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin.

Erilaisia simulointimalleja käytetään paljon tutkimus- ja kehittämistyössä ja ne ovat tärkeitä esimerkiksi lainsäädännön valmistelussa. Mikrosimulointimallien avulla voidaan arvioida erilaisten lakimuutosten vaikutuksia niin yksilö- kuin väestötasollakin. Tässä artikkelissa simulointi toteutetaan siten, että eri maiden aineistot painotetaan uudelleen kotitalouden ikärakenteen suhteen.

Uudelleenpainotus-menetelmää ovat käyttäneet aikaisemmin muun muassa Rainwater ja Smeeding (1997) sekä Kangas ja Ritakallio (1998). Rainwaterin ja Smeedingin (1997) tutkimuksessa tarkasteltiin liittyykö Alankomaiden matala köyhyysriski toimeentuloturvajärjestelmään vai väestörakenteeseen. Tämän selvittämiseksi tutkimuksessa painotettiin muiden maiden väestö- ja toimeentulotukirakennetta vastaamaan Alankomaiden rakenteita. Kangas ja Ritakallio (1998) sitä vastoin tutkivat miten köyhyysasteet muuttuvat, kun Pohjoismaiden ja Ranskan aineistot painotettiin vastaamaan toistensa yhteiskuntarakenteita.

4. KOTITALOUDEN RAKENNE JA SUKUPUOLTEN VÄLISET KÖYHYYSRISKIEROT

Mistä iäkkäiden sukupuolten väliset köyhyysriskierot johtuvat? Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kotitalouden rakenteen roolia köyhyysriskierojen selittäjänä. Tätä varten köyhyysriski ensin dekomponoidaan eli hajotetaan osiin kotitalouden rakenteen mukaan. Tämän jälkeen kotitalouden rakenteen vaikutusta köyhyysriskieroihin tarkastellaan simuloinnin avulla.

4.1 Köyhyysriskin dekomponointi

Köyhyysriskierojen paikantamiseksi naisten ja miesten köyhyysriski hajotetaan kussakin maassa kolmeen osaan kotitalouden rakenteen mukaan (taulukko 3). Köyhyysriski lasketaan erikseen yksinasuville (yksin, ikäpariton), yhdessä saman ikäluokan eli 75 vuotta täyttäneen parin kanssa asuville (ikäparit) sekä yhdessä ilman saman ikäluokan paria asuville (yhdessä, ikäpariton). Kunkin kolmen ryhmän merkitys 75 vuotta täyttäneiden naisten ja miesten köyhyysriskiin näkyy niiden osuuksina ikäryhmän kotitalouksista.

Havainnollistetaan tätä hajotelmaa ja otetaan esimerkiksi Suomen 75 vuotta täyttäneiden naisten ja miesten köyhyysriskin muodostuminen eri osista (taulukko 2). Naisten ja miesten köyhyysriski muodostuu ryhmien osuuksilla painotettujen köyhyysriskien summana. Eri kotitaloustyyppien köyhyysriskin merkitys miesten ja naisten köyhyysriskiin on siten vahvasti sidoksissa siihen, kuinka paljon tällaisia kotitalouksia on.

Taulukko 2. Suomen 75+ naisten ja miesten köyhyysriskin dekomponointi.

	yksinasuvien osuus x yksinasuvien köyhyysriski	+	ikäparillisten osuus x ikäparillisten köyhyysriski	+	yhdessä asuvien ikäparittomien osuus x näiden köyhyysriski	=	köyhyysriski, %
Naiset	0.64 x 42.4	+	0.27 x 9.2	+	0.09 x 9.2	=	
	27.0	+	2.5	+	0.8	=	30.3
Miehet	0.29 x 35.0	+	0.45 x 9.2	+	0.25 x 7.0	=	
	10.1	+	4.1	+	1.8	=	16.2

Hajotelmasta nähdään, että vaikka Suomessa sekä yksinasuvien naisten että miesten köyhyysriski on korkea, se ei vaikuta miesten köyhyysriskiin yhtä paljon kuin naisten, sillä miehistä vain 29 prosenttia asuu yksin. Naisilla yksinasuvien korkea köyhyysriski sen sijaan painottuu vahvasti, sillä näitä kotitalouksia on 64 prosenttia. Yhdessäasuvien köyhyysriskit ovat sekä naisilla että miehillä melko matalat ja lähellä toisiaan molemmissa kotitaloustyypeissä. Yhdessäasuvien kotitalouksien osuus on miehillä suuri ja tämän takia niiden matala köyhyysriski painottuu miesten köyhyysriskissä naisia huomattavasti enemmän. Suomessa sukupuolten väliset köyhyysriskierot paikantuvat tämän hajotelman mukaan siten yksinasuvien korkeaan köyhyysriskiin ja erityisesti siihen, että yksinasuvia naisia on selvästi miehiä enemmän.

Taulukko 3. Ikääntyneiden eli 75 vuotta täyttäneiden naisten ja miesten köyhyysriskin dekomponointi kotitalouden rakenteen mukaan. Vuodet 2012-2014. (Keskiarvo on väestöosuuksilla painottamaton.)

Maa	YKSIN			IKÄPARI			IKÄPARITON			KAIKKI
	osuus	Köyhyys- riski (kr)	osuus x kr	osuus	Köyhyys- riski (kr)	osuus x kr	osuus	Köyhyys- riski (kr)	osuus x kr	
Suomi										
naiset	0.64	42.4	27.0	0.27	9.2	2.5	0.09	9.2	0.9	30.3
miehet	0.29	35.0	10.2	0.45	9.2	4.2	0.25	7.0	1.8	16.2
Saksa										
naiset	0.42	22.9	9.6	0.46	10.5	4.8	0.12	11.8	1.4	15.8
miehet	0.22	13.0	2.9	0.43	10.5	4.6	0.35	9.0	3.1	10.6
Tanska										
naiset	0.71	19.2	13.7	0.25	16.8	4.2	0.04	11.9	0.5	18.3
miehet	0.37	22.0	8.1	0.36	16.8	6.0	0.27	10.5	2.9	17.0
Espanja										
naiset	0.37	12.8	4.7	0.29	16.1	4.7	0.34	14.3	4.9	14.3
miehet	0.18	3.7	0.7	0.44	16.1	7.1	0.37	15.3	5.7	13.5
Alankomaat										
naiset	0.59	7.3	4.3	0.35	7.1	2.4	0.06	12.2	0.8	7.5
miehet	0.23	6.9	1.6	0.50	7.1	3.5	0.27	6.7	1.8	6.9
Britannia										
naiset	0.54	28.9	15.6	0.34	18.3	6.2	0.12	11.1	1.3	23.2
miehet	0.27	19.4	5.2	0.47	18.3	8.5	0.27	15.2	4.0	17.8
Ruotsi										
naiset	0.66	43.5	28.7	0.29	9.7	2.9	0.04	9.8	0.4	32.0
miehet	0.29	25.1	7.3	0.44	9.7	4.3	0.27	6.5	1.7	13.3
Itävalta										
naiset	0.54	23.5	12.7	0.26	14.4	3.8	0.20	11.4	2.3	18.7
miehet	0.19	12.7	2.4	0.40	14.4	5.7	0.41	14.8	6.1	14.2
Belgia										
naiset	0.52	19.3	10.1	0.34	21.8	7.5	0.14	15.3	2.1	19.6
miehet	0.25	14.8	3.6	0.51	21.8	11.1	0.24	20.2	4.9	19.7
Kreikka										
naiset	0.40	26.7	10.6	0.30	9.5	2.9	0.30	25.0	7.5	21.0
miehet	0.15	23.8	3.5	0.39	9.5	3.7	0.46	14.0	6.4	13.7
Ranska										
naiset	0.58	15.6	9.1	0.31	7.5	2.3	0.11	8.4	0.9	12.3
miehet	0.27	11.0	3.0	0.49	7.5	3.6	0.24	8.9	2.2	8.8
Irlanti										
naiset	0.50	11.5	5.7	0.29	5.1	1.5	0.21	10.0	2.1	9.3
miehet	0.29	14.7	4.2	0.35	5.1	1.8	0.36	7.7	2.8	8.8
Italia										
naiset	0.53	25.6	13.4	0.26	9.8	2.6	0.21	12.3	2.6	18.6
miehet	0.22	17.6	3.8	0.42	9.8	4.1	0.37	11.8	4.4	12.2
Luxemburg										
naiset	0.51	9.8	5.0	0.28	7.9	2.2	0.21	7.4	1.5	8.8
miehet	0.25	0.7	0.2	0.39	7.9	3.1	0.36	4.2	1.5	4.8
Portugali										
naiset	0.40	24.8	9.9	0.31	15.9	5.0	0.28	18.6	5.3	20.2
miehet	0.17	24.6	4.1	0.51	15.9	8.1	0.32	13.5	4.4	16.6
Norja										
naiset	0.65	37.5	24.4	0.31	0.9	0.3	0.03	7.1	0.2	24.9
miehet	0.29	14.9	4.4	0.45	0.9	0.4	0.26	2.2	0.6	5.3
Keskiarvo										
naiset	0.53	23.2	12.8	0.31	11.3	3.5	0.16	12.2	2.2	18.4
miehet	0.25	16.2	4.1	0.44	11.3	5.0	0.32	10.5	3.4	12.5

4.1.1 Kotitalouden rakenne-erot: yksinasumisen merkitys

Jos tarkastellaan pelkästään kotitalouden rakennetta, kaikissa maissa on nähtävissä se, että ikääntyneistä naisista asuu yksin suurempi osa kuin miehistä (taulukko 3). Keskimäärin yksinasuvia on noin puolet 75 vuotta täyttäneistä naisista ja noin neljännes saman ikäisistä miehistä. Yksinasuvien naisten osuuksissa on kuitenkin eroja maittain. Eniten yksinasuvia ikääntyneitä naisia on Pohjoismaissa, Tanskassa, Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa, joissa kaikissa yksinasuvien naisten osuus on yli 60 prosenttia. Myös Alankomaissa ja Ranskassa liki 60 prosenttia 75 vuotta täyttäneistä naisista asuu yksin. Vastaavasti vähiten yksinasumista näkyy Etelä-Euroopan maissa, Espanjassa, Kreikassa ja Portugalissa sekä näiden lisäksi Saksassa, missä yksinasuvia naisia on noin 40 prosenttia tässä ikäluokassa. Näissäkin maissa yksinasuminen on kuitenkin naisten ilmiö ja yksinasuvien miesten osuus on naisia selkeästi pienempi.

Miesten yksinasuminen on yleisintä samoissa maissa, missä naisten yksinasuminen on yleistä. Vastaavasti se on vähäisintä niissä maissa, missä naisten yksinasuminen on vähäistä. Keskimäärin yksinasuvien miesten osuus on noin puolet yksinasuvien naisten osuudesta.

Vanhusten yksinasumisen yleisyys peilaa hyvin sitä, miten vanhushoiva on eri maissa järjestetty. Vanhusten julkishoiva on Pohjoismaissa yleistä eikä omaisilla ole lakisääteistä velvoitetta huolehtia ikääntyneistä perheenjäsenistään. Pohjoismaista Tanskaa pidetään kaikkein vahvimpana julkishoivan maana ja siellä yksinasuminen onkin tarkasteltavista maista selkeästi yleisintä sekä miehillä että naisilla. Suomea sitä vastoin pidetään Pohjoismaista heikoimpana vanhushoivan maana. (Anttonen & Sointu 2006, 114.) Janan toisessa päässä ovat tässä suhteessa Etelä-Euroopan maat (Espanja, Italia, Kreikka ja Portugali), joissa täysi-ikäisillä lapsilla on lakisääteinen velvoite huolehtia vanhemmistaan. Näissä maissa julkisia vanhushoivapalveluita on vain vähän tarjolla. Tähän väliin jäävät muut maat, joista Alankomaat ja Iso-Britannia ovat lähinnä Pohjoismaita sekä julkishoivan tarjonnassa että siinä, ettei niissä vanhusten perhehoiva ole laissa velvoitettua. Saksassa, missä vanhusten yksinasuminen on tämän tutkimuksen mukaan melko lähellä Etelä-Euroopan maita, lapsilla on ollut jonkinlainen velvoite huolehtia vanhemmistaan, vaikka julkishoivaa on järjestetty huomattavasti Etelä-Euroopan maita enemmän.

4.1.2 Kotitalouden rakenne-erot: yhdessäasuminen

Jos yksinasuminen oli monessa maassa ikääntyneen naisen yleisin asumismuoto, miehet tyypillisesti jakavat kotitaloutensa toisen ihmisen kanssa (taulukko 3). Yhdessä jonkun kanssa asuvat mieskotitaloudet eivät poikkea kovin paljoa ikärakenteeltaan toisistaan eri maissa: miehillä asuinkumppani on liki yhtä usein tätä nuorempi henkilö kuin saman ikäinen puoliso.

Yhdessä jonkun kanssa asuvat naiskotitaloudet poikkeavat ikärakenteeltaan toisistaan miestalouksia enemmän. Erityisesti Pohjoismaissa (Suomi, Ruotsi, Tanska, Norja) sekä Pohjois-Euroopan maissa (Saksa, Alankomaat, Belgia, Ranska) ja Iso-Britanniassa yhdessä toisen henkilön kanssa asuvista iäkkäistä naisista valtaosa asuu saman ikäisen puolison (eli 75 vuotta täyttäneen miehen) kanssa ja ikääntyneiden naisten asuminen itseään nuoremman henkilön kanssa on vähäistä.

Sen sijaan Etelä-Euroopan maissa (Espanja, Portugali, Italia, Kreikka) sekä Itävallassa, Irlannissa ja Luxemburgissa ei ole niin harvinaista, että iäkkäiden naisten kotitalouteen kuuluu myös nuorempi henkilö. Yleisintä tämä on Espanjassa, missä joka kolmas 75 vuotta täyttänyt nainen jakaa kotitaloutensa itseään nuoremman henkilön kanssa.

Näissä maissa on myös varsin yleistä, että kotitalouteen kuuluu työikäinen, usein jopa alle 50-vuotias henkilö (liitetaulukko 1). Havainto on linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa, missä Etelä-Euroopan maissa aikuisten lasten ja heidän vanhempiensa yhdessäasumisen on havaittu olevan Keski- ja Pohjois-Euroopan maita yleisempää (Isengard & Szydlik 2012, 468). Tämän kotitaloustyyppin yleisyys heijastaa Etelä-Euroopassa vallitsevaa perhekeskeistä, perheen hoivaan ja vastuuseen nojautuvaa hyvinvointimallia (Ferrera 1996).

Miestalouksiin kuuluu naistalouksia harvemmin alle 50-vuotias henkilö. Luultavasti tämä tarkoittaa sitä, että miestaloudet jakavat kotitaloutensa naisia useammin juuri puolisonsa kanssa ja esimerkiksi aikuisten lasten kanssa asuminen on miehillä iäkkäitä naisia harvinaisempaa.

4.1 3 Eri kotitaloustyyppien köyhyysriskit

Yksinasuvien köyhyysriski on yhdessä asuvia korkeampi ja erityisesti tämä pätee yksinasuviin iäkkäisiin naisiin (taulukko 3). 75 vuotta täyttäneiden yksinasuvien naisten köyhyysriski on keskimäärin noin kaksinkertainen yhdessä jonkun kanssa asuviin naisiin verrattuna. Miehillä yksinasuvien köyhyysriski ei korostu yhtä voimakkaasti yhdessä-asuviin nähden. Osassa maista yksinasuvien 75+ naisten köyhyysriski on yksinasuvia miehiä korkeampi, osassa eroja ei juurikaan ole. Pohjoismaista Ruotsissa ja Norjassa erot ovat varsin korkeat. Yksinasuvien naisten köyhyysriski on korkea, Ruotsissa yli 40 ja Norjassa hieman alle 40 prosenttia, mutta miehillä tätä selvästi matalampi (Ruotsissa 25 % ja Norjassa 15 %). Sen sijaan Suomessa, missä sukupuolten väliset köyhyysriskierot ovat Norjan ja Ruotsin tavoin suuret, yksinasuvien naisten ja miesten väliset erot eivät ole kovin suuret: naisten ohella myös yksinasuvien miesten köyhyysriski on varsin korkea (naiset 42 %, miehet 35 %).

Matalien köyhyysriskierojen maissa, Belgiassa, Espanjassa, Irlannissa, Tanskassa ja Alankomaissa, yksinasuvien miesten ja naisten köyhyysriskierot eivät ole Espanjaa lukuunottamatta suuret ja Espanjassakin ero johtuu lähinnä siitä, että yksinasuvien miesten köyhyysriski on hyvin matala. Alankomaissa sekä yksinasuvien naisten että miesten köyhyysriski on matala, alle 10 prosenttia. Muutoin näissä maissa yksinasuvien köyhyysriski on molemmilla sukupuolilla 10 ja 20 prosentin välillä ja erot ovat maltilliset.

Ikäparillisissa kotitalouksissa köyhyysriskieroja ei sukupuolten välillä luonnollisesti-kaan ole. Keskimäärin köyhyysriski on näissä kotitalouksissa 11 prosenttia ja se vaihtelee Norjan yhden prosentin ja Belgian 22 prosentin välillä. Suomessa ja Ruotsissa tällaisten kotitalouksien köyhyysriski on vajaa 10 prosenttia.

Yhdessä asuvien ikäparittomien kotitalouksien köyhyysriski on vertailumaissa keskimäärin samaa tasoa kuin edellä olevissa yhdessä asuvien ikäparillisten kotitalouksissa, joskin tässä on maakohtaisia eroja. Muutamassa maassa näiden kotitaloustyyppien köyhyysriski on kaikkein matalin (Tanska, Britannia, Belgia ja Itävalta naiset), kun taas muutamassa maassa näiden kotitalouksien köyhyysriski on samalla tasolla tai jopa hieman korkeampi kuin yksinasuvilla (Alankomaat ja Kreikka naiset). Yhdessä asuvien ikäparittomien kotitalouksissa sukupuolten välillä on jonkin verran köyhyysriskieroja. Useimmissa maissa naisten köyhyysriski on miehiä korkeampi, joskaan erot eivät ole

yleensä suuria. Suurin tällaisten kotitaloustyyppeiden köyhyysriski on Kreikan naisilla (25%), mikä on samaa tasoa kuin Kreikan yksinasuvilla naisilla. Kreikassa yhdessä asuvien ikäparittomien mies- ja naistalouksien välillä on myös suhteellisen suuret köyhyysriskierot miesten köyhyysriskin jäädessä 14 prosenttiin. Muutamassa maassa miesten köyhyysriski on naisia suurempi, mutta erot eivät ole suuria. Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa näiden kotitalouksien köyhyysriski jää sekä miehillä että naisilla alle kymmeen prosenttiin.

Se miten kotitalouden ikärakenne vaikuttaa yhdessäasuvien köyhyysriskiin, jää tässä tarkastelussa osin epäselväksi. Se, että joissakin maissa kotitalouteen kuuluu työkäinen henkilö, ei kerro henkilön työssäkäynnistä. Työkäinen voi olla paitsi työssäkäyvä, myös esimerkiksi työtön tai opiskelija ja hänen tulonsa voivat olla hyvinkin pienet. On mahdollista, että tällaisissakin kotitalouksissa eläkkeellä olevan tulot ovat kotitalouden pääasiallinen tulonlähde. Tämän tyyppisen kotitalouden yleisyyteen viittaa selkeimmin Kreikan yhdessä ilman ikäparia asuvien naisten korkeahko köyhyysriski. Kreikassa näissä kotitalouksissa asuu vertailussa mukana olevista maista useimmin alle 50-vuotiaita henkilöitä (liitetaulukko 1). Korkeahko köyhyysriski viittaa kuitenkin siihen, että työkäisen sijaan ainakin osassa näistä kotitalouksista eläkeläinen on talouden pääasiallinen ansaitsija. Kreikan työttömyysaste oli tarkasteluajankohtana korkea, vuonna 2013 työttömiä oli yli 25 prosenttia työvoimasta (OECD 2018). Korkea työttömyys voi osaltaan vaikuttaa myös aikuisten lasten ja heidän vanhempiansa yhdessäasumispäätöksiin. Taloudellisten syiden, kuten työttömyyden, on havaittu aikaisemmissa tutkimuksissa olevan yhteydessä aikuisten lasten kotona asumisen yleisyyteen (esim. Isengard & Szydlik 2012, 465).

Taloudelliset suhdanteet vaikuttavat koko väestön mediaanitulon kautta köyhyysriskirajaan ja siten myös siihen, kuinka suuri osa eläkeläisistä määrittyy tuloköyhiksi. Köyhyysriskirajan laskiessa eläkeläisten suhteellinen asema yleensä paranee, sillä talouden suhdannemuutokset eivät vaikuta eläkkeisiin samalla tavalla kuin työkäisten tuloihin. Vastaavasti köyhyysriskirajan noustessa työllisyyden ja/tai palkkojen nousun takia eläkeläisten suhteellinen asema yleensä heikkenee ja heidän köyhyysriskinsä nousee. Suhdannevaihtelu heijastuu myös erilaisten kotitaloustyyppeiden köyhyysriskeihin. Vuosien 2007-2009 finanssikriisiä seurannut taantuma näkyi poikkeuksellisen pitkään Etelä-Euroopan maiden taloudessa (OECD 2017). EU-15 maista tämä näkyi voimakkaimmin Kreikassa ja Espanjassa. Esimerkiksi Espanjassa työttömyysaste oli ennen taantumaa

kahdeksan prosenttia. Taantumana aikana työttömyys kasvoi ja työttömyysaste oli vielä vuonna 2013 korkea, 26 prosenttia (OECD 2015, 273). Espanjassa eri kotitaloustyyppien köyhyysriskit olivat ennen taantumaa vuonna 2006 varsin erilaiset kuin tässä esitetyt. Yksinasuvien 75 vuotta täyttäneiden köyhyysriski oli korkea ja yhdessä itseään nuoremman kanssa taloutensa jakavien vastaavasti yksinasuvia huomattavasti matalampi (Ahonen & Bach-Othman 2010). Työttömyys oli tuolloin vähäisempää ja eläkeläisten suhteellinen asema oli vuosiin 2012-2014 nähden heikompi. Työikäisten kuuluminen kotitalouteen näytti parantavan vuonna 2006 ikääntyneiden suhteellista asemaa Espanjassa, mutta vuosina 2012-2014 tällaista vaikutusta ei ollut nähtävissä.

4.1.4 Kotitalouden rakenne sukupuolten välisten köyhyysriskierojen takana

Kotitalouden ikärakenne vaikuttaa edellä esitetyn hajotelman mukaan ikääntyneiden köyhyysriskiin ja sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin kahta kautta: sekä eri kotitaloustyyppien köyhyysriskien kautta että sen kautta, kuinka suuri osuus tällaisia kotitalouksia on.

Yksinasuminen on tämänkin ikääntyneiden sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja käsittelevän hajotelman mukaan suurin kotitalouden rakenteeseen liittyvä toimeentuloriski: yksinasuvien köyhyysriski on suurimmassa osassa vertailussa mukana olleista maista kaikkein korkein. Yksinasuminen on myös suurin ikääntyneiden sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja selittävä tekijä. Tämä johtuu paitsi yksinasuvien kotitalouksien muita kotitaloustyyppijä korkeammasta köyhyysriskistä myös siitä, että naisilla yksinasuminen on huomattavasti miehiä yleisempää. Yksinasumisen yleisyyden erot eri maiden välillä selittävät puolestaan pitkälti sitä, miksi eri maiden välillä on suuria sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja.

Erityisesti Suomen, Ruotsin ja Norjan suuret ikääntyneiden sukupuolten väliset köyhyysriskierot ja korkea naisköyhyys selittyvät pitkälti sillä, että yksinasuvien naisten köyhyysriski on korkea ja yksinasuvien iäkkäiden naisten osuus on suuri. Muista Pohjoismaista poiketen Suomessa myös yksinasuvien ikääntyneiden miesten köyhyysriski on korkea. Yksinasuvia miehiä on kuitenkin niin vähän, että 75 vuotta täyttäneiden miesten köyhyysriski jää selvästi naisia matalammaksi. Ikääntyneiden sukupuolten väli-

set köyhyysriskierot eivät Suomessa vaikuta liittyvän niinkään epätasa-arvoiseen toimeentuloon, vaan pikemminkin kotitalouden rakenne-eroihin pitkälti miesten naisia matalampaan elinikään liittyen. Tulos on samassa linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, missä eläkeläisten (kaikki ikäryhmät) pienituloisuuden havaittiin liittyvän Suomessa sukupuolesta riippumatta yksinasumiseen (Rantala & Riihelä 2016, 64). Tulevaisuudessa yksinasumisen rooli sukupuolten välisissä köyhyysriskieroissa saattaa vähentyä Suomessa, sillä miesten eliniän odote on kasvanut viime aikoina naisia nopeammin (Martikainen ym. 2016, 14-15).

Moni EU15 -maista on kotitalouden rakenteelta Suomen ja muiden Pohjoismaiden kaltainen. Iäkkäiden naisten yksinasuminen on erittäin yleistä ja selvästi miehiä yleisempää. Kaikissa maissa yksinasuvien köyhyysriski ei kuitenkaan ole merkittävästi muita kotitaloustyyppejä korkeampaa ja täten yksinasumisen erot sukupuolten välillä eivät johda suuriin köyhyysriskieroihin. Selkein esimerkki tällaisesta maasta on pienten sukupuolten välisten köyhyysriskierojen maa Alankomaat, mutta myös esimerkiksi Ranskassa ja Tanskassa sama asia selittää maltillisia sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja.

Vaikka yksinasumisen vaikutus on suuri, myös yhdessäasuvien köyhyysriskillä on merkitystä. Mikäli yhdessäasuvien kotitalouksien köyhyysriskit ovat yksinasuvia korkeammat, ne voivat tasata sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja. Vertailussa mukana olleista maista tällainen köyhyysriskieroja tasaava vaikutus on nähtävissä selkeimmin Belgiassa, Itävallassa ja Espanjassa. Näissäkin maissa yksinasuvien naisten osuus on miehiä selvästi suurempi ja yksinasuvien naisten köyhyysriski miehiä korkeampi. Näissä maissa yhdessä toisen ihmisen kanssa kotitaloutensa jakavien miesten köyhyysriski on kuitenkin yksinasuvia miehiä korkeampi. Näiden kotitalouksien suuri osuus miehillä nostaa miesten köyhyysriskiä niin, että sukupuolten välille ei jää köyhyysriskieroja (Belgia, Espanja) tai ne ovat melko pienet (Itävalta). Itävallassa tasoitusta tulee myös sitä kautta, että ikääntyneiden ei-yksin asuvien naisten köyhyysriski on matala erityisesti ikäparittomien kohdalla ja näitä kotitalouksia on melko paljon (20%).

Espanja, Kreikka ja Portugali ovat kotitalouksien rakenteelta varsin samankaltaisia. Näissä maissa yhdessäasuminen on sekä miesten että naisten yleisin asumismuoto ikääntyneillä ja myös naisilla kotitalouteen kuuluu melko usein alle 75-vuotias henkilö. Espanjassa yksinasuvien köyhyysriski on muita kotitaloustyyppejä matalampi erityisesti miehillä, mutta samalla yksinasuvia miehiä on melko vähän (alle 20 prosenttia). Kuten

edellä todettiin, tämänkaltainen kotitalouden ja köyhyysriskin rakenne johtaa siihen, että Espanjassa sukupuolten välillä ei juurikaan ole köyhyysriskieroja. Portugalissa yksinasuvien kotitalouksien köyhyysriski on korkein, mutta ero yhdessäasuviin on maltillinen. Lisäksi yhdessäasuvien ikäparittomien miestalouksien köyhyysriski on vastaavia naistalouksia jonkin verran matalampi, mikä osaltaan kasvattaa sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja. Portugalissa sukupuolten välillä onkin Espanjaa jonkin verran suuremmat köyhyysriskierot. Kreikassa eri kotitaloustyyppien köyhyysriskit eroavat näistä kolmesta maasta eniten. Kreikassa yksinasuvien köyhyysriski on yhdessäasuvia korkeampi sekä miehillä että naisilla ja tämän lisäksi yhdessäasuvien ikäparittomien naistalouksien köyhyysriski on vastaavia miestalouksia selvästi korkeampi. Kreikassa onkin näistä kolmesta maasta suurimmat sukupuolten väliset köyhyysriskierot.

4.2 Kotitalouden ikärakenteen simulointi

Kotitalouden rakenteen merkitystä köyhyysriskieroihin hahmotetaan vielä yksinkertaisen simuloinnin avulla. Simuloinnin tarkoituksena on havainnollistaa, miten Etelä-Eurooppalainen kotitalouden rakenne vaikuttaa köyhyysriskiin ja sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin. Espanja on valittu edustamaan Etelä-Euroopan maille tyypillistä kotitalouden rakennetta, missä iäkkäiden yksinasuminen on kohtuullisen vähäistä ja kotitalouteen kuuluu usein eri sukupolvia. Simulointi toteutetaan siten, että eri maiden kotitaloudet painotetaan vastaamaan Espanjan kotitalouden rakennetta.

Simulointi vahvistaa edellä esitettyjä kotitalouden rakenteen hajotelmasta saatuja tuloksia (taulukko 4). Kaikkein suurin vaikutus on nähtävissä korkeiden köyhyysriskien ja suurten sukupuolten välisten köyhyysriskierojen Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa. Näissä maissa erityisesti ikääntyneiden naisten köyhyysriski laskee ja sukupuolten väliset köyhyysriskierot pienenevät, kun kotitalouden rakenne muutetaan eteläeurooppalaisen perherakenteen mukaiseksi. Tämä oli odotettavissa, sillä yksinasuminen on näissä maissa suuri köyhyysriskieroja selittävä tekijä ja tällaisten kotitalouksien osuuksien lasku pienentää köyhyysriskiastetta ja samalla vähentää myös sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja.

Taulukko 4. Hypoteettinen köyhyysriski silloin, kun 75-vuotta täyttäneiden kotitalouksien rakenne on kaikissa EU15-maissa ja Norjassa kuten Espanjassa.

Maa	Sp	Köyhyysriski			Naisten köyhyysriski suhteessa miehiin		
		Hypoteettinen	Todellinen	Ero todelliseen	Hypoteettinen	Todellinen	ero todelliseen
Suomi	naiset	21.41	30.34	-8.93	1.64	1.87	-0.23
	miehet	13.07	16.19	-3.12			
Saksa	naiset	15.48	15.84	-0.36	1.49	1.50	-0.02
	miehet	10.42	10.55	-0.13			
Tanska	naiset	16.04	18.35	-2.31	1.04	1.08	-0.04
	miehet	15.41	17.01	-1.60			
Espanja	naiset	14.28	14.28	0.00	1.06	1.06	0.00
	miehet	13.52	13.52	0.00			
Alankomaat	naiset	8.87	7.51	1.36	1.29	1.09	0.20
	miehet	6.88	6.91	-0.03			
Britannia	naiset	19.75	23.17	-3.42	1.14	1.30	-0.16
	miehet	17.34	17.77	-0.43			
Ruotsi	naiset	22.16	32.04	-9.88	1.96	2.40	-0.45
	miehet	11.32	13.32	-2.01			
Itävalta	naiset	16.75	18.73	-1.98	1.18	1.31	-0.14
	miehet	14.24	14.24	0.00			
Belgia	naiset	18.65	19.60	-0.94	0.94	1.00	-0.06
	miehet	19.91	19.68	0.24			
Kreikka	naiset	21.09	20.99	0.10	1.53	1.53	0.00
	miehet	13.80	13.71	0.10			
Ranska	naiset	10.77	12.32	-1.55	1.25	1.41	-0.16
	miehet	8.63	8.76	-0.13			
Irlanti	naiset	9.11	9.31	-0.20	1.16	1.06	0.11
	miehet	7.83	8.80	-0.97			
Italia	naiset	16.44	18.62	-2.19	1.37	1.52	-0.15
	miehet	11.99	12.24	-0.25			
Luxemburg	naiset	8.45	8.78	-0.34	1.62	1.84	-0.22
	miehet	5.21	4.77	0.44			
Portugali	naiset	20.07	20.23	-0.15	1.21	1.22	-0.01
	miehet	16.59	16.57	0.02			
Norja	naiset	16.45	24.94	-8.49	4.21	4.70	-0.49
	miehet	3.91	5.31	-1.40			

Eteläeurooppalaista perhemallia edustavissa muissa maissa, Kreikassa ja Portugalissa, köyhyysriskit ja köyhyysriskierot eivät luonnollisestikaan muuttuneet uudelleenpainotuksen yhteydessä. Vastaava olematon vaikutus oli nähtävissä myös Saksassa, missä yksinasumisen yleisyys on lähellä Etelä-Euroopan maita. Myös pienten köyhyysriskierojen Tanskassa ja Belgiassa muutokset ovat lähes olemattomia. Pienten sukupuolten välisten köyhyysriskierojen ja matalan köyhyysasteen maissa Alankomaassa ja Irlannissa köyhyysriskierot sen sijaan kasvoivat jonkin verran. Muissa maissa sukupuolten väliset köyhyysriskierot hieman pienenevät ja köyhyysriskit erityisesti naisten osalta hieman laskivat simuloinnin yhteydessä.

Suomen, Ruotsin ja Norjan osalta simulointi vahvisti näkemystä, että ikääntyneiden naisten korkea köyhyysriski liittyy näissä maissa pitkälti yksinasuvien korkeaan köyhyysriskiin ja yksinasuvien naisten korkeaan osuuteen. On kuitenkin huomattava, että vaikka kotitalouksien köyhyysriskit Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa laskivat ja sukupuolten väliset köyhyysriskierot pienenevät, sukupuolten välille jää köyhyysriskieroja simuloinninkin jälkeen. Eteläeurooppalaisessa perherakenteessakin naisten yksinasuminen on miehiä yleisempää ja jos yksinasuvien köyhyysriski on korkea ja vielä erityisesti yksinasuvien naisten kohdalla, köyhyysriskierot eivät kokonaan häviä.

5. LOPUKSI

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella millainen vaikutus kotitalouden rakenteella on ikääntyneiden (75+) sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin. Ajatuksena oli, että yksinasumisen ohella myös se, millainen kotitalouksien jäsenten ikärakenne on, vaikuttaa sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin. Sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja tutkittiin hajottamalla köyhyysriski kotitalouden ikärakenteen mukaan kolmeen osaan sekä simuloimalla eri maiden kotitaloudet ikärakenteeltaan eteläeurooppalaisen perherakenteen mukaisiksi. Tutkimuksen empiirinen osa perustui eurooppalaiseen tulo- ja elinoloaineistoon EU-SILC:iin.

Tutkimus osoitti, että kotitalouden rakenne vaikuttaa sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin silloin, kun eri tyyppisissä kotitalouksissa on selvästi erilaiset köyhyysriskit ja mies- ja naiskotitaloudet eroavat rakenteeltaan toisistaan. Ikääntyneiden naisten miehiä yleisempi yksinasuminen ja yksinasuvien korkea köyhyysriski yhdessäasuvien kotitalouksiin nähden on suurin yksittäinen syy ikääntyneiden sukupuolten välisille köyhyysriskieroilta.

Yksinasumisen yleisyyden erot eri maiden välillä selittävät puolestaan pitkälti sitä, miksi eri maiden välillä on suuria sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja. Suomen, Ruotsin ja Norjan osalta simulointi vahvisti näkemystä, että ikääntyneiden naisten korkea köyhyysriski liittyy näissä maissa pitkälti yksinasuvien korkeaan köyhyysriskiin ja yksinasuvien naisten korkeaan osuuteen.

Myös yhdessäasuvien kotitalouksilla on merkitystä. Mikäli yhdessäasuvien köyhyysriskit poikkeavat yksinasuvien köyhyysriskeistä, ne voivat vaikuttaa sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin. Yhdessäasumisen havaittiin sekä tasaavan että kasvattavan sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja. Mikäli yhdessäasuvien köyhyysriskit olivat yksinasuvia korkeammat, ne pääsääntöisesti tasoivat sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja, sillä erityisesti miehillä tällaisten kotitalouksien osuus on suuri. Naisilla vaikutus oli monitulkintaisempi. Ikääntyneillä naisilla yhdessäasuminen vaikutti köyhyysriskiin lähinnä sellaisten kotitalouksien kautta, joissa iäkäs nainen asui yhdessä itseään nuoreman henkilön kanssa. Tällaisia talouksia oli eniten Etelä-Euroopan maissa. Yhdessä itseään nuoreman kanssa asuvien naisten köyhyysriski oli joissain tapauksissa vastaavia

miestalousia korkeampi, mikä kasvatti sukupuolten välisiä köyhyysriskieroja. Toisaalta havaittiin myös päinvastainen vaikutus ja niissä köyhyysriskierot tasoittuivat.

Yhdessäasumisen monisuuntainen vaikutus köyhyysriskieroihin liittyy pitkälti siihen, asuuko ikääntynyt yhdessä toisen eläkeläisen, työssäkäyvän vai esimerkiksi työttömän lapsensa kanssa. Mikäli kotitaloudessa on toinen aikuinen, joka on töissä tai eläkkeellä, kotitalouden tuloasema on huomattavasti parempi kuin tapauksissa, joissa toinen aikuinen on esimerkiksi työtön. Kotitalouden jäsenten työllisyysasema jäi tässä käytetyn ikään perustuvan tarkastelun ulkopuolelle ja tämä on selvä jatkotutkimuksen kohde.

Yksinasuminen näyttäytyy yhä suurena tekijänä vanhuusköyhyyden takana. Naisten miehiä pitempi elinikä johtaa Pohjoismaiden kaltaisissa kahden ansaitsijan yhteiskunnissa siihen, että ikääntyneiden naisten yksinasuminen on erittäin yleistä. Mikäli yksinasuvan eläkeaikaiset tulot jäävät suhteellisen mataliksi keskimääräiseen tulotasoon nähden, tämä johtaa korkeaan köyhyysriskiin ja samalla korkeisiin sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin. Kotitalouden rakenteen kannalta yksi mahdollinen ratkaisusuunta on kehittää erilaisia yhdessäasumisen muotoja, joiden avulla yksinasuvatkin pääsevät hyötymään yhteisasumisen hyödyistä. Jo tällä hetkellä Suomessa on kokeilussa iäkkäiden ja opiskelijoiden yhteisasumismuotoja, on olemassa erilaisia senioritaloja ja ”mumkommuuneja”. Näiden asumismuotojen vaikutusta ikäihmisten toimeentuloon tulisi tutkia tarkemmin. Mikäli nämä ratkaisut osoittautuvat hyväksi keinoiksi ikääntyneiden köyhyyden vähentämisessä, näiden asumismuotojen saatavuus tulisi mahdollistaa niitä kipeimmin tarvitseville eli pienituloisille, yksinasuville henkilöille.

LÄHTEET

Ahonen Kati & Bach-Othman Jarna (2010): Tracing old-age poverty – the significance of the household structure on gender differences in the poverty rate in eight EU countries Finnish Centre for Pensions Working Papers 2010:7.

Aisenbrey Silke, Evertsson Marie, Grunow Daniela (2009): Is there a career penalty for mothers' time out? A comparison of Germany, Sweden and the United States. *Social Forces*, 88 (2) (2009), pp. 573-605

Anderson, Deborah J., Melissa Binder, Kate Krause. 2002. "The Motherhood Wage Penalty: Which Mothers Pay It and Why?" *The American Economic Review* 92(2):354-58.

Anttonen Anneli & Sointu Liisa (2006): Hoivapolitiikka muutoksessa. Julkinen vastuu pienten lasten ja ikääntyneiden hoivasta 12:ssa Euroopan maassa. Hyvinvointin rajat – hanke. Stakes.

Baum, Charles L. 2002. "The Effect of Work Interruptions on Women's Wages." *Labour* 16(1):1-37

Bettio Francesca, Tinios Platon, Betti Gianni (2013): The Gender Gap in Pensions in the EU. European Commission, Directorate-General for Justice. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Brady David and Kall Denise (2008) Nearly universal, but somewhat distinct: The feminization of poverty in affluent Western democracies, 1969–2000. *Social Science Research* 37 (3): 976–1007. Elsevier

CESifo (2015): Old-age Poverty in OECD Countries and the Issue of Gender Pension Gaps. *DICE Report* 13(2): 73-75.

Choi Jongkuyn (2006): The Role of Derived Rights for Old-age Income Security of Women. OECD Social Employment and Migration Working Papers 43. Paris

EGGE (2009): Gender segregation in the labour market. Root causes, implications and policy responses in the EU. European Commission's Expert Group on Gender and Employment. European Commission, Luxembourg.

EIGE (2016): Poverty, gender and intersecting inequalities in the EU Review of the implementation of Area A: Women and Poverty of the Beijing Platform for Action. European Institute for Gender Equality, Lithuania.

Euroopan komissio (2014): Sukupuolten palkkaeron kaventaminen Euroopan unionissa. Euroopan komissio, Luxemburg

European Commission (2012): Pension Adequacy in the European Union 2010-2050. European Commission, Brussels.

European Commission (2015): The 2015 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU. European Commission, Brussels.

European Commission (2011): Labour market statistics. Eurostat Pocketbooks. European Commission, Luxembourg.

Evandrou Maria & Glaser Karen (2003): Combining work and family life: the pension penalty of caring. *Ageing and Society*, 23(5), 583 - 601.

Eläketurvakeskus (2017): Muiden maiden eläkejärjestelmät, Espanja 2014. Eläketurvakeskus. Viitattu 8.12.2017. <http://www.etk.fi/elakejarjestelmat/muiden-maiden-elakejarjestelmat/espanja/>.

Ferrera Maurizio (1996): The 'Southern Model' of Welfare in Social Europe *Journal of European Social Policy* 6 (1): 17-37.

Fouarge Didier & Muffels Ruud (2009): Working Part-Time in The British, German and Dutch Labour Market: Scarring for the Wage Career? *Schmollers Jahrbuch* April 2009, 129(2): 217-226.

Fritzell Johan & Ritakallio Veli-Matti (2004): Societal shifts and changed patterns of poverty, LIS Working Paper Series 393.

Gangl, Markus, and Andrea Ziefle. (2009): "Motherhood, Labor Force Behavior and Women's Careers: An Empirical Assessment of the Wage Penalty for Motherhood in Britain, Germany and the United States." *Demography* 46(2): 341-69.

Ginn Jay (1998): Older womens in Europe: East follows west in the feminization of poverty? *Ageing International* 24(4):101-122.

Ginn Jay, Daly Mary and Street Debra (2001): Engendering pensions: a comparative framework. In Ginn Jay, Street Debra and Arber Sara (eds). *Women, Work and Pensions. International Issues and Prospects*. Open University Press.

Ginn Jay & Arber Sara (1999): Changing patterns of pension inequality: the shift from state to private sources. *Ageing and Society* 19, 319-342.

Gornic Janet C., Munzi Teresa, Sierminka Eva, Smeeding Timothy (2009): Older women's income and wealth packages: The five-legged stool in cross-national perspective. Luxembourg Wealth Study, Working Paper Series. WP 3.

Hauser Richard (1998): Adequacy and Poverty among the Retired LIS Working Paper Series 182

Horstmann Sabine & Hülssman Joachim (2009): The Socio-Economic Impact of Pension Systems on Women. Gesellschaft für Versicherungswissenschaft und Gestaltung (GVG) / European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs, and Equal Opportunities.

Isengard Bettina & Szydlik Marc (2012): Living Apart (or) Together? Coresidence of Elderly Parents and Their Adult Children in Europe. *Research on Aging* 43(4):449-474.

Jacobsen, Joyce P. & Laurence M. Levin (1995): "Effects of Intermittent Labor Force Attachment on Women's Earnings." *Monthly Labor Review* 118(9):14-19.

- Kangas Olli & Ritakallio Veli-Matti (1998): Social policy or structure? Income transfers, socio-demographic factors and poverty in the Nordic countries and in France. LIS Working Paper Series 190.
- Kangas Olli & Ritakallio Veli-Matti (2008): Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan ryyttävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. Kela.
- Laitinen-Kuikka Sini & Tuominen Eila (2006): Changing division of labour within the family and the responses of pension policy. Working Papers 2006:4. Finnish Centre for Pensions.
- Lyonette, Clare. (2015): Part-time work, work-life balance and gender equality. *The Journal of Social Welfare and Family Law* 37(3), pp.321-333.
- Martikainen Pekka, Murphy Mike, Moustgaard Heta & Mikkonen Janne (2016): Changes in the household structure of the Finnish elderly by age, sex and educational attainment in 1987–2035. Helsinki: Kela, Working papers 87.
- Möhring Katja (2015): Employment Histories and Pension Incomes in Europe. *European Societies*, 17(1), 3-26.
- OECD (2010): “Statistical Annex”, in *OECD Employment Outlook 2010: Moving beyond the Jobs Crisis*, OECD Publishing, Paris. http://dx.doi.org/10.1787/empl_outlook-2010-6-en
- OECD (2015): *OECD Employment Outlook 2015*, OECD Publishing, Paris. http://dx.doi.org/10.1787/empl_outlook-2015-en
- OECD (2017): *OECD Employment Outlook 2017*, OECD Publishing, Paris. http://dx.doi.org/10.1787/empl_outlook-2017-en
- OECD (2018): Unemployment rate (indicator). doi: 10.1787/997c8750-en (Accessed on 26 January 2018)
- Pearce Diana (1978): The Feminization of Poverty: Women, Work and Welfare. *Urban and Social Change Review* 11 (Feb.): 28–36.
- Pressman Steven (2003): Feminist Explanations for the Feminization of Poverty. *Journal of Economic Issues*, 37, no. 2 June: 353–361.
- Rainwater Lee & Smeeding Timothy (1997): Demography or Income Packaging. What Explains the Income Distribution of The Netherlands? LIS Working Paper Series 169.
- Rantala Juha & Riihelä Marja (2016): Eläkeläisnaisten ja -miesten toimeentuloerot vuosina 1995–2013. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2016:1.
- Samek Lodovici Manuela, Crepaldi Chiara & Corsi Marcella (2011): The socio-economic impact of pension systems on the respective situations of women and men and the effects of recent trends in pension reforms. Expert Group on Gender Equality and Social Inclusion, Health and Long-Term Care Issues (EGGSI). Report prepared by the EGGSI network for the European Commission.

Samek Manuela, Drufuca Serena, Patrizio Monica & Pesce Flavia (2016): The Gender Pension Gap: Differences between Mothers and Women without Children. Directorate-General for Internal Policies. Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. Women's Rights and Gender Equality. European Parliament, Brussels.

Smeeding Timothy & Sandström Susanna (2005) Poverty and Income Maintenance in Old Age: A Cross-National View of Low Income Older Women. *Feminist Economics* 11(2): 163–198.

Stone Robyn (1989) The Feminization of Poverty Among the Elderly. *Women's Studies Quarterly* 17, no. 1–2: 20–34.

Ståhlberg Ann-Charlotte, Kruse Agneta & Sundén Annika (2006) Pension Design and Gender: Analyses of Developed and Developing Countries. In: Gilbert Neil (ed). *Gender and Social Security Refor. What's Fair for Women?* International Social Security Series. Volume 11: Transaction Publishers.

Suoniemi Ilpo (2013) Köyhyyden dynamiikka Suomessa 1995–2008. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2013(1), Palkansaajien tutkimuslaitoksen tutkimuksia 114.

Townsend Peter (1979) Poverty in the United Kingdom. A survey of household resources and standard of living. Harmondsworth: Penguin Books.

Tuominen Eila (2005): Gender mainstreaming in the Finnish pension reform 2005. Finnish Centre for Pensions Working Papers 10.

Wiepking Pamala & Maas Ineke (2005): Gender Differences in Poverty: A Cross-national Study. *European Sociological Review* vol 21, no 3: 187–200.

World Economic Forum (2017): The Global Gender Gap Report 2017.

Zaidi Ashgar (2010) Poverty Risks for Older People in EU Countries – An Update. Policy Brief January (II) 2010. European Centre for Social Welfare Policy and Research.

Whiteford, P. and W. Adema (2007), "What Works Best in Reducing Child Poverty: A Benefit or Work Strategy?", *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 51, OECD Publishing, Paris.

LIITTEET

Liitetaulukko 1. Yhdessä, mutta ilman ikäparia asuvien 75-vuotta täyttäneiden mies- ja naistalouksien kotitalouden muiden jäsenten ikä.

NAISET	alle 50	50-64	65-74	75+	MIEHET	alle 50	50-64	65-74	75+
Suomi	23.8	48.7	39.6	4.2	Suomi	6.9	13.1	84.9	1.0
Saksa	29.6	33.7	47.2	3.0	Saksa	6.1	9.5	87.4	0.0
Tanska	28.8	27.3	45.8	6.2	Tanska	3.9	7.2	89.4	0.5
Espanja	57.6	53.2	14.3	7.0	Espanja	43.5	20.0	65.3	1.0
Alankomaat	21.7	20.6	53.6	10.7	Alankomaat	2.2	10.3	89.1	0.5
Britannia	34.3	46.5	30.8	2.4	Britannia	17.1	15.1	77.5	0.9
Ruotsi	10.9	26.9	60.1	4.9	Ruotsi	2.6	7.7	90.9	0.9
Itävalta	44.2	54.3	24.2	0.0	Itävalta	23.8	17.4	80.2	1.0
Belgia	40.9	47.6	27.9	3.6	Belgia	11.5	19.8	76.1	0.0
Kreikka	60.2	58.8	16.4	2.9	Kreikka	30.9	17.6	76.0	0.6
Ranska	31.3	41.5	37.9	1.4	Ranska	7.6	15.5	77.3	5.1
Irlanti	44.8	47.4	16.2	8.5	Irlanti	27.1	17.2	69.1	4.6
Italia	50.6	49.2	17.6	5.6	Italia	27.5	13.5	79.4	1.9
Luxemburg	46.0	46.3	24.1	4.6	Luxemburg	21.0	18.9	76.6	0.7
Portugali	51.9	48.0	23.3	6.9	Portugali	26.9	20.4	73.1	0.0
Norja	15.5	36.0	53.6	3.1	Norja	6.8	10.5	86.4	0.0